

Hocam Prof. Dr. M. Nazif Şahinoğlu¹

Prof. Dr. Hüseyin ELMALI²

Öz

Prof. Dr. Mehmet Nazif Şahinoğlu (1936-2018) eğitim ve akademik camiada ilmî yeterliliği, asaleti ve kendine özgü duruşu ile bilinen nadide şahsiyetlerden biridir. 1936 yılında Trabzon'un Vakfikebir ilçesi Güney (Esentepe) köyünde dünya gelmiş, çok çileli ve sıkıntılı bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Bu şartlar altında köyünde hafızlığını tamamladıktan sonra 1950'de İstanbul'a gelmiştir.

1952 yılından itibaren ilk ve orta öğretimini dışarıdan tamamlamıştır. 1963 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Filolojisi Bölümü'nü birincilikle tamamlamıştır. Burada, İstanbul'a gelişinden itibaren o dönemde İstanbul'un en tanınmış hocalarından aralıksız özel dersler almıştır.

1963 yılında bölümünde açılan dışarıdan doktora sınavını da kazanarak Fars Dili ve Edebiyatında Prof. Dr. Ahmed Ateş'in doktora öğrencisi olan Hocamız 1964 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Farsça Asistanı olarak akademik hayata başlamıştır. 1966'da doktor 1973'de de docent 1983 yılı başında profesör olmuştur. Çocukluğu gibi akademik hayatı da çileli geçen Hocamız akademik hayatının 29 yılını geçirdiği Erzurum'da çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. 1994 yılında Kırıkkale Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nde Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nı kurmuştur.

Geliş Tarihi: 14.06.2019 - Kabul Tarihi: 12.07.2019 Araştırma Makalesi
Bu makale Turnitin programıyla kontrol edilmiştir. Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi

¹Bu yazı Prof. Dr. M. Nazif Şahinoğlu'nun bir öğrencisi olarak kendi hatıralarım, dostlarından öğrendiklerim ve öğrencilerinden Prof. Dr. Hasan Çiftçi ve Prof. Dr. Mehmet Atalay'ın onun anısına hazırladıkları "M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar, Beyan Yayınları, İstanbul, 2017" çalışmaya dayanılarak hazırlanmıştır.

²İstanbul Aydın Üniversitesi, Prof. Dr.

Bu yazıda, Prof. Dr. Nazif Şahinoğlu'nun çileli hayatı, ilmî çalışmaları ve örnek kişiliği ele alınmış, yazdığı tezleri ve diğer ilmi çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Prof. Dr. Nazif Şahinoğlu, Prof. Dr. Ahmet Ateş, Atatürk Üniversitesi, Arap Fars Filolojisi, Kırıkkale Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları*

My Teacher Prof. M. Nazif Şahinoğlu

Abstract

Prof. Mehmet Nazif Şahinoğlu (1936-2018) is one of the prominent scholars who known with his competence in academia. He was born in Trabzon in 1936 and had a very difficult childhood. Under those difficult circumstances, he memorized the entire Qur'an and became a Hafız. In 1950, he travelled to İstanbul and he got his primary and intermediate education in open high school. He received his undergraduate degree in Department of Arabic-Persian Philology at İstanbul University in 1963 with highest grade point average. Since he came to İstanbul, he studied under some of the well-known scholars of the time. After his graduation, in 1963, Prof Şahinoğlu started his PhD in Persian Language and Literature under the supervision of Prof. Ahmed Ates. In 1964, he became a research assistant at the Department of Literature at Ataturk University, then he started his academic career. He educated and supervised a high number of students in Erzurum, where he spent 29 years of his academic career.

In 1994, Prof Şahinoğlu set up the Program of Persian Language and Literature under the Department of Oriental Languages and Literature at Kırıkkale University. This article presents Prof Nazif Şahinoğlu's life, studies and his exemplary character and gives information about his researches and other academic studies.

Keywords: *Prof. Nazif Şahinoğlu, Ahmet Ateş, Ataturk University, Arabic-Persian Philology, Kırıkkale University, Oriental Languages and Literature*

1976 yılı Eylül ayında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Fars Dilleri Bölümü'ne kayıt olduğumuzda o dönemin siyasî atmosferinin de etkisiyle gecikmeden hocalar hakkında bilgi toplamaya çalışırdık. Çünkü dönem anarşi dönemiymiş, öğrenciler ve hocalar bölünmüş, olaylar aralıksız devam ediyordu. Üniversite sınavına girişte, kayıt esnasında çeşitli grupların tezahürleri, öğrencilere kendilerini göstermeleri ve yeni öğrencileri kendi saflarına çekme gayretleri aralıksız sürmekteydi. Hatta bazı öğrenci grupları okumanın ötesinde sanki özellikle bu işler için görevlendirilmiş bir görüntü veriyordu. İşte bu ortamda bizler de imam hatip lisesinde aldığımız eğitimimizle siyasi yelpazede bir yer edinerek fakülteye kaydolduğumuz için o grupları biliyorduk, dolayısıyla kimsenin bizi etkilemesi söz konusu değildi. Asıl olarak biz de üniversitede -o zamanki deyimle- 'bizden' olan hocaları öğrenmeye ve tanımaya çalışıyor, bölümün önceki dönem öğrencilerinden 'bizden' olan hocaları soruşturuyorduk. Söylenenler bir Hocamızı nitelendiriyor ve gözler ona işaret ediyordu: *"Zamanında derse girer, dersini dolu dolu işler ve zamanında dersten çıkar. Bizdendir, ama belli etmez, herkese eşit davranır, öğrencileri arasında ayırım yapmaz, asla kimseye haksızlık etmez, kimseyi kayırmaz. İslami hassasiyetleri son derece güçlü, dakik, titiz disiplinli ve alanına hâkim bir hocadır. Eğer iyi çalışırsanız her zaman yetişmenize yardımcı olur, çalışmayana babasının oğlu dahi olsa hak etmediği hiçbir şeyi vermez. Karadenizli örnek bir hocadır. Bölümün en kalitelisidir. Doç. Dr. M. Nazif Şahinoğlu."* Ben de bu vesileyle hep ona yakın olmak ve ondan istifade etmek istedim, çünkü imam hatip lisesinde hocalarımın tavsiyesiyle seçtiğim bu bölümde yegâne amacım akademik çalışmalar yapmaktı. Bu yazımda bir vefa borcu olarak dilimin döndüğü ve aklımda kaldığı kadarıyla hocamı anlatmaya çalışacağım. Tabii ki Hocam benim anlatacaklarımın çok fevkindedir.

Hayatı, Tahsili ve Görevleri

1936 yılında Trabzon'un Vakfikebir ilçesi Güney (Esentepe) köyünde dünya geldi. Çok çileli ve sıkıntılı bir çocukluk dönemi geçirdi.³ Dokuz yaşında babasını kaybetti. 40 gün içerisinde de annesi evi terk edince, hiçbir geliri olmadan kendisinin ve kız kardeşlerinin geçimini sağlamak zorunda kaldı. Yumurta, fındık vs. satarak, ayrıca etraftan aldığı küçük yardımlarla evinin babalığını üstlenmiş, aynı dönemde hafızlığına da başlamıştı. Annesi birkaç yıl sonra kucağında üvey bir erkek kardeşe geri dönmüştü. Haşim Karakoç'a anlattığına göre: *"Babası vefat etmeden önce köyde hocalık yapan birine, 'Eğer bana bir şey olursa Mehmet Nazif sana emanet' demiş. Fakirliğin ve yokluğun her tarafı kasıp kavurduğu o dönemlerde, çaresizliğin her boyutunu her yönüyle yaşamış."*⁴ İşte bu şartlarda hafızlığını tamamlamış olan hocamızın, gayretini ve çalışkanlığını gören hocası onu ilim tahsili için İstanbul'a göndermişti. Muhtemelen 1950'de İstanbul'a gelen Hocamız, önce Sirkeci'de bir çakmak atölyesinde çalışmış, daha sonra da, hafız oluşundan dolayı bir camide, büyük ihtimalle Mahmut Paşa camiinde,⁵ hem yatılı olarak kalıp hem de müezzinlik yapmış ve özel hocalardan da aralıksız dersler almıştır. O dönemde ve daha sonraları ilim ve edepleriyle İstanbul'u süsleyen Musa Kasım, Hüsrev Efendi, Abdulaziz el-Bekine, Mahmut Bayram Hoca ve Bekir Haki Efendi gibi İstanbul'un en seçkin âlimlerinin derslerine devam etmiş ve Mehmet Akif Ersoy'un yakın arkadaşlarından Yusuf Cemil Efendi'nin sohbetlerine katılmış olan Hocamız, İstanbul'daki yaşamı boyunca bu hocalardan aldığı derslerini aralıksız sürdürmüş ve eski usulde icazet almıştır.

1952 yılında ilkokulu dışardan veren Hocamız, 1959 yılında Pertevniyal Lisesi'nden, 1960 yılında da fark derslerini vererek İstanbul İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. 1963 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat

---

³Sakıp Şahinoğlu, *Babam, M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar, Beyan Yayınları, İstanbul, 2017, s. 17*

⁴Haşim Karakoç, *Hocam Mehmet Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar, Beyan Yayınları, İstanbul, 2017, s. 74*

⁵Prof. Dr. Ahmed Subhi Furat Bey, *Onun, Atik Ali Paşa camiinde de müezzinlik yaptığını söylemektedir.*

Fakültesi Arap-Fars Filolojisi Bölümü'nü birincilikle bitirerek üniversite hayatını tamamladı. Bu arada filolojide öğrenci iken mümkün oldukça Yüksek İslam Enstitüsü'nde de derslere devam etmiştir.

1963 yılında bölümünde açılan dışarıdan doktora sınavını da kazanarak Fars Dili ve Edebiyatında Prof. Dr. Ahmed Ateş'in doktora öğrencisi oldu. Ardından 1964 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Farsça Asistanı olarak göreve başladı.⁶ 1966'da doktor unvanını alan Hocamız, iki yıl askerlik görevini müteakiben, bilimsel araştırma yapmak, bilgi, görgü ve ihtisasını artırmak için bir yıl süreyle İran'da, yirmi ay kadar da Fransa'da bulundu. 1973'de de doçent unvanını aldı. 1979 yılında da altı ay süreyle Amerika'da Michigan Üniversitesi'nde görev yaptı. 1983 yılı başında profesör olmasına rağmen, çeşitli mücadeleleri sonucu ancak 1986 yılı sonunda bu kadroya atanabildi. Böylece İstanbul'da Prof. Dr. Ahmet Ateş'in dışarıdan doktora öğrencisi olarak başladığı akademik hayatının 29 yılını Erzurum'da geçirdi.⁷

1994 yılında o zaman Kırıkkale Üniversitesi Rektörü olan yakın arkadaşı Prof. Dr. Beşir Atalay'ın daveti üzerine Kırıkkale Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'ne geçti ve bu bölümde Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nı kurdu. 2004 yılında emekli oluncaya kadar da Kırıkkale'de çalıştı. Akademik hayatına, asistan olarak 1964 yılında Erzurum'da başlayan Hocamız, gerek Atatürk Üniversitesi ve gerekse Kırıkkale Üniversitesi'nde öğretim üyeliği, fakülte kurulu üyeliği, yönetim kurulu üyeliği, senato üyeliği, anabilim dalı ve bölüm başkanlığı gibi akademik ve idari görevlerle akademik hayatını sürdürdü. 28 Şubat 1997 postmodern darbe süreci ile başlayan baskılardan dolayı üniversite Rektörü Prof. Dr. Beşir Atalay'ın haksız yere görevden alınmasının akabinde, kendisi de Kırıkkale Üniversitesi'ndeki bütün idari görevlerinden ve kurul üyeliklerinden istifa etti. 2004 yılında da emekli oldu. Emeklilik sonrası, ailesinin bulunduğu İstanbul'a döndü. 11 Haziran 2018 yılında da vefat etti.

---

⁶Ahmed Aksay, a.g.e., s. 44

⁷Mehmet Münir Dedeoğlu, a.g.e., s. 64

İlmi ve idarî yaşamı boyunca dürüstlüğü, titizliği ve çalışkanlığıyla hep ön planda tutmuş olan Hocamız, bendeniz dahil çok sayıda insanın yetişmesini ve akademik hayata katılmasını sağlamıştır.⁸ Bunun dışında sadece kampüs çalışmalarıyla sınırlı kalmamış, sorumluluk bilinci taşıyan bir aydın olarak ülke gençliğinin ahlaki ve manevi değerlerle mücehhez bir şekilde yetişmesi için her platformda elinden gelen gayreti göstermiştir. Cami kürsüsünde ve özel sohbetlerde çevresini aydınlattığı gibi; tebliğci ve müzakereci olarak ilmi seminerlere, konferanslara ve sempozyumlara katılmış, özel söyleşilerde bulunmuş, ülke gündemini meşgul eden, İslami konularda çıkan yazıları dikkatle takip edip gerektiğinde derin ilmî araştırmalar mahsulü cevaplar vermiştir.

Kişiliği ve Mizacı

Hocam, her şeyden önce çok iyi bir bilim adamıydı. Söyleyeceği her sözü iyice tartar, yazacağı her yazıyı en ince teferruatına kadar araştırır, yayına vermeden önce tekrar tekrar okur ve öğrencilerine de okuturdu. Öğrenciliğimiz yıllarında, Milli Eğitim Bakanlığı'nın çıkardığı İslam Ansiklopedisi'ne yazdığı maddelere ne kadar önem verdiğini, bir ansiklopedi maddesini yazmak için bir kitap yazacak kadar zaman harcadığını bizzat müşahede ederdik. Bizden de böyle olmamızı isterdi. Onunla her karşılaşmamızda, hafif gülümseyerek sorduğu ilk soru, "*Gel bakayım ne yapıyorsun, ne çalışıyorsun*" sorusuydu. Hayatının son demlerine kadar bu hep böyle devam etti. Bu nedenle eğer görüşemediğimiz müddet zarfında yeni bir şey yapmamışsam, mahcup olmamak için, Hocamın gözüne doğrusu görünmek istemezdim. Ayaküstü sohbetler de bile araya bir ilmî konu sıkıştırırdı. Randevularına son derece dikkat eder, bizden de bunu isterdi. Verdiği randevuya gittiğimizde ilk önce saatine bakardı. Sonra hoş geldin derdi. Randevusuz gitmekten hoşlanmazdı, "randevulaşmış mıydık" diye sorar, aksi durumda görüşmek istemezdi.⁹

---

⁸Hocamdan doktora ve Yüksek lisans yapan öğrenciler için Bkz. a.g.e, s. 89

⁹Öğrenciliğim döneminde bir gün randevusuz odasına gittim, kapıyı çalıp içeri girince - bilmiyorum bir şeye mi kızmıştı- "ne var!" dedi. 'Hocam, bir şey soracaktım' dedim. Başını geriye yaslayarak duvara sürttü ve "Ben işlerimin yoğunluğundan başımı kaşıyacak vakit bulamıyorum, işte böyle

Dersleri son derece verimli geçirdi. Lisans öğrenimim süresince onun hiçbir dersini kaçırmamaya çalışırdım. Sınıfa girer girmez selam verir, hemen kitabını kürsüye koyar, yanında mutlaka bir sözlük getirirdi. Önce tahtaya bakar, temiz değilse hemen tahtayı temizler, artık o andan sonra öğrencilere tahtayı asla sildirtmezdi, kendi siler ve derse başlardı. Ders esnasında ciddiyetini korur, öğrencilerin soru sormasına ve derse katılımına izin verirdi. Gülümsemenin dışında aşırı şaka yapmazdı. Ders esnasında bazı konulardaki, "*Hocam böyle de olmaz mı*" yollu sorularımıza, "*هَات بُرْ هَانَكْ /Hati burhanek*", yani, 'delilini getir/söyle' diye karşılık verir, eğer makul bir delille cevap verilirse teşekkür eder, fikri kabul eder, "Yaşşa!" diye memnuniyetini ifade eder ve kendi görüşünden vaz geçerdi. Eğer derste konu tam olarak açıklanmamışsa, bir sonraki derste onu daha detaylı olarak ele alır, izah ederdi. Sınıftan çıkarken de mutlaka tahtayı siler, tertemiz bırakarak çıkardı.

O kadar sınırlı görünmesine rağmen derste ve hele hele sınav esnasında hiç kızmaz, öğrencilere olabildiğince kibar ve yumuşak davranırdı. Bütün öğrencilerine '...bey' ve '...hanım' diye hitap ederdi, sadece isimleriyle hitap ettiğine hiç şahit olmadım. Sinirlenince de aynı hitap tarzını korurdu. Yüksek İslam Enstitüsü'nde asistanken beraber girdiğimiz sınavlarda Hocamda gördüğüm bu incelik beni kendisine hayran bırakırdı. Daha sonraları benzeri davranışı bir de Hocamın da hocası olan Prof. Dr. Nihad M. Çetin Bey'de gördüm. Esasen kendisi de hocasına çok saygılıydı. Birkaç defa İstanbul'da Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'nde Nihad M. Çetin Hocamızı birlikte ziyaret ettiğimizde bunu bizzat görüp takdir etmiştim. Hitabıyla, konuşmasıyla, tavırlarıyla hocaya karşı nasıl davranılacağını bize bizzat gösteriyordu.

Fakülte yıllarımız çok karışık yıllardı. Ülke bölünme aşamasına gelmiş bir görünüm arz ediyordu, öğrenci olayları hiç eksik olmazdı. Öğrenciler değişik gruplara bölünmüş, her grup kendisini vatansever, diğerlerini

---

kafamı duvara sürtüyorum" dedi. Ben hemen "affedersiniz hocam" deyip dışarı çıktım. Oysa ben sevdiğim bir öğrenciydim. Hocam, böylece bana bir ders verdi: Bir daha randevusuz asla gelme!

vatan haini olarak görüyor, dolayısıyla ötekileri ortadan kaldırarak ülkeyi kurtaracağına inandırılıyordu. Hocam bu olaylardan çok rahatsız olurdu, bir gün hocanın dersinde sınıfın kapısı açıldı, dışarıdan bir öğrenci, "arkadaşlar yetişsin, bize saldırıyorlar" dedi, arkadaşlar sınıftan çıkmak için kapıya yönelince, Hoca öğrencilerin çıkmasına engel olmak istedi, ama başarılı olamadı. O gün çektiği sıkıntıyı ve yüzünde gördüğüm üzüntüyü hiç unutamadım.

Dersi kaynatma gibi, genelde öğrencilerin başka derslerde yaptıkları muzipliklerin Hocamın dersinde olması mümkün değildi. Ne kimse böyle bir şeye teşebbüs edebilir ne de Hoca buna fırsat verirdi. Derslerde zaman zaman işlediğimiz konuyla ilgili dini konulara da değinmek gerektiğinde Hoca çok ciddi ve ilmî bir şekilde konuyu izah eder, görüşünü delilleriyle açıklardı. Özellikle dini bilmeyenlerin, tarikat şeyhliğine soyunmalarını çok eleştirirdi. Şeriatı bilmeden tarikat şeyhi olduklarını söyleyenlere ve bunlara inananlara çok acıdığını ifade ederdi. Bu konularla ilgili eserlerin adını da verir, okumamızı tavsiye ederdi. Tasavvuf konusunda aklımda kaldığı kadarıyla en çok tavsiye ettiği eser, İmam Kuşeyrî'nin Risalesiydi.

Hocamızın bir diğer özelliği -ve bana göre belki de en önemli özelliği- kitap sevgisiydi. Derste adları geçen kitapları tanıtır, onları över, kendinde bulunduğunu ifade ederdir. Mehmet Zihni Efendi'nin *el-Muktadab ve el-Muntahab*'ını, Mütercim Asım Efendi'nin Kamus tercümesini anlatırken, "Bunlar nadir kitaplardır, bunları tesadüfen bir yerde bulursanız, paranız yoksa da hiç düşünmeyin ceketinizi satıp alın, çünkü ceketini sonra alırsınız, ama bunları bir daha bulmanız zordur" derdi. Nitekim Mehmet Zihni Efendi'nin kitaplarını ben Erzurum'da hiç bulamadım. Deri ciltli ve baskı kitapları daha çok sever ve tavsiye ederdi. Hocamızın bu kitap sevgisini bildiğimden ben de o zaman Erzurum'daki tek kitapçı olan Selamet Kitabevi'ne sık sık uğrar, gelen kitapları öğrenir, Hocaya haber verirdim. Satın almayı düşündüklerimi sorar, fikrini alırdım. Böylece kitap sebebiyle aramızda bir muhabbet oluştuğunu fark ettim. Bir gün derste İbn Manzur'un *Lisanu'l- 'Arab* adlı kitabından bahsetmiş ve seksen bin kelime içerdiğini, çok geniş bir kitap olduğunu, Arap Dili ve Edebiyatı alanında

çalışma yapacakların kitaplıklarının temel eseri olduğunu söylemişti. Bundan bir müddet sonra yine Selamet Kitabevi'ne uğradım. Kitapçı rahmetli İbrahim Ay Hoca İstanbul'a kitap satın almaya gitmişti, dönüp dönmediğini ve ne tür kitapların geleceğini öğrenmek istemiştım. Kitapçıya girdiğimde baktım, o zaman Yüksek İslam Enstitüsü Müdürü olan İmam Hatip Lisesi'nden de Hocam Raşit Küçük Bey de oradaydı. Yeni gelecek kitapların listesini almış inceliyordu. Kitapçıya, "*Hocam, gelecek olan iki takım Lisanu'l- Arab'tan birini benim için ayır*" dedi. Ben bunu duyunca, diğer takımı da benim için ayır diyecektim, ancak Raşit Bey Hocamdan utandığım için söyleyemedim. Bekledim, Raşit Bey Hocam çıktıktan sonra kitapçıya yaklaşıp, "*Hocam, Raşit Bey Hocamın ayırttığı Lisanu'l- Arab'ın diğer takımını da benim için ayır*" deyince, kitapçı yüzüme baktı, kendine özgü şivesiyle, "*Huca Efendi, o Lisanu'l- Arab dediğin kitap 15 cilttur, fiyatı da şu kadardır, sen ne yapacaksın onu?*" dedi. Ben henüz bir öğrenciydim, müezzinlik yapıyordum, satın aldığım kitapları aydan aya taksit taksit ödemeye çalışıyordum. Ben de, "*Öyleyse ayırma Hocam*" dedim. Bu kitabı daha sonra, asistan olduğumda satın aldım.

Nazif Bey Hocam kitaplarını çok sevdiği için ödünç vermek de istemezdi. Hatta bir kitabı ödünç verdiğinde, kitabı eline alır, nasıl açacağımızı ve ne şekilde okuyacağımızı da tarif ederdi. Kitabın iki yanına da ikişer cilt kitap koyar, emanet vereceği kitabı da onların aralarına koyarak, "*işte böyle okuyacaksın al, kitabı fazla açıp hırpalayacaksın alma, kusura bakma bırak git!*" derdi. Bunu da çok sevdiği ve güvendiği öğrencilerine yapardı. Yoksa herkese de ödünç kitap vermezdi; "*Prensibim değil, ödünç vermem gel; evde ya da fakültede odamda bak*" derdi.¹⁰ Bu konuda çok titizdi.

¹⁰ O zamanlar İslami İlimler Fakültesi Hadis Anabilim dalında öğretim üyesi olan Yar. Doç. Dr. Hilmi Merttürkmen Bey bana anlatmıştı. Adını şimdi unuttuğum bir kitaba ihtiyacı olmuş araştırmış, Erzurum'da Nazif Bey'den başka kimsede olmadığını öğrenince, ondan ödünç alacağını düşünerek odasına gitmiş, kitabı sormuş. Hoca da kendisinde olduğunu ancak evde bulunduğunu, eğer çok lazımsa eve gelip bakabileceğini, kitaplarını ödünç vermeme gibi bir prensibinin olduğu söylemiş, tabii Hilmi Bey çok bozulmuş ödünç almaktan da vaz geçmiş. Ancak aradan epey bir zaman geçtikten sonra Nazif Bey'in de bir kitaba ihtiyacı olmuş, tesadüf bu ya o kitap da Hilmi Bey'den başka kimsede yokmuş. Daha önceki durumu da unutan Hocamız Hilmi Bey'i arayarak o kitabını ödünç istemiş. Hilmi Bey de aynen hocanın cevabını vererek: "*Hocam, kusura bakmayın*"

Ödünç verdiği kitabın adını, verdiği kişiyi, tarihini ve süresini mutlaka fişe yazar bu fişi kitabın raftaki yerine koyardı. Sanırım hayatında en fazla sevdiği ve özen gösterdiği şey kitaplarıydı. Zaten yalnız kaldığı evinde can yoldaşı da onlardı. Evinin bütün duvarlarını, hiç boş yer kalmamacasına kitaplık yaptırmıştı. Raflar tıka basa kitaplarla doluydu. Erzurum'da Hocamdan fazla kitabı olan başka bir hoca olduğunu sanmıyorum. En zengin kütüphane kendisine aitti, hatta bazı kitaplarının farklı baskılarının da kendilerinde bulunduğunu gururla söylerdi. Fakültedeki odası da kitap doluydu. Kitapları sadece alanıyla ilgili olmayıp, İslamî ilimlerin bütün dallarında Arapça, Farsça ve Fransızca kitaplardan oluşan zengin bir kütüphanesi vardı. Çünkü kendileri de çok yönlü bir İslam âlimiydi. 2017 yılında kızımın Eruh'a tayini sebebiyle Siirt'e gittim. Oraya vardığımda Hocamın yakın arkadaşı ve İlahiyat Fakültesi'nde Fakülte Dekanı Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma Bey'i ziyaret için Üniversiteye gittiğimde, Hocamın kitaplarının o fakülteye bağışlandığını duyunca çok sevinmişim, çünkü Hocamın kitaplarına ne oldu diye merak ediyordum. Hemen görmek istedim, ancak kitapların kolilerde olduğunu, henüz tasnif edilip raflara konulmadığını söylediler, üzüldüm.¹¹

---

ben prensip olarak ödünç kitap vermiyorum. Siz isterseniz buyurup evde bakın!" demiş. Hilmi Bey benim hocanın öğrencisi olduğumu öğrenince bu olayı bana anlatıp "مَنْ دَقَّ دَقَّ" deyip gülmüştü. Onun da çok zengin bir kütüphanesi vardı. Anlattığına göre Antep'te kendisine miras kalan güzel bir bahçeyi satıp parasını tamamıyla kitap almıştı. Erzurum'dan ayrılırken kitaplarının bir kısmını sevdiği kimselere sattı. Benimle de kitapçıda bulunmalarımız esnasında tanışmamız dolayısıyla aramızda bir muhabbet oluşmuştu. Bana da birçok kitap sattı. Ben de kendisinden hem benim için, hem de bazı hocalarımız için önemli kitaplar satın aldım. Nazif Bey Hocam için de Abdusselam Harun'un tahkikiyle deri ciltli, altı ciltlik, İbn Fâris'in Mu'cemi Makâyisi'l-Luğa'sını satın aldım. Hocam için aldığımı söylemedim tabii. Kitapları Hocama götürdüğümde çok sevinmiş, çok mutlu olmuştu. Gerek baskı ve gerekse ciltlerinin güzelliğinden, uzun müddet kitaplardan gözünü alıp da bana bakamamıştı.

¹¹*Ben de o dönem Marmara İlahiyattan yeni emekliye ayrılmış ve henüz bir yerde de çalışmaya başlamamışım. Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma Bey emekli olduğumu duyunca: Siirt'e gel bizimle çalış, dediler. Ben de: "Hocam, sizinle çalışmaktan mutluluk duyuyorum, dedim." Bunu derken de hem hocamın çok merak ettiğim kitaplarını görmek istiyordum, - çünkü bazılarının Hocam tarafından anlatılan hikâyelerini de biliyordum, ama kitapları görememişim; evine gittiğim zamanlarda vaktimizi tez çalışmamla geçiriyorduk. Zaten cesaret edip de, "Hocam kitaplarınıza bakabilir miyim?" de diyememişim- hem de eski bir idareci olarak Hocamın yakın arkadaşı olan İhsan Süreyya Bey'e yardımcı olmak istemişim. İhsan Bey bu cevabım üzerine: "Ama bırakıp gitme yok!" dedi. Ben de: "Siz burada olduğunuz sürece bırakıp gitmem" diye cevap verdim. Bunu Eruh'ta birlikte Gülistan okumaya başladığımız mollalara da söyledim, onlar da çok sevindiler. Hanım ve diğer çocuklarımın muhalefetine rağmen, "Ben Hocaya söz verdim. Eğer kadro ilanı ve atama işlerini dönem sonuna kadar bitirirlerse burada kalacağım" dedim. Ama her ne hikmetse Hocamın*

Fakültenin üçüncü sınıfının sonlarına doğru bitirme tezimi Nazif Bey Hocamdan aldım. Konu olarak *İmam eş-Şâfi Hazretleri ve Divanı'nı* belirledik. Hem İmam-ı Şâfi'nin hayatını ve eserlerini ele alacak ve hem de divanını Türkçeye çevirecektim. O yaz tatilinde Şâfi'i divanını baştan sona kadar, fakülteye başladığım ilk yıldan itibaren, aralıksız, kendisinden özel dersler aldığım Muhterem Hocam Çat Müftüsü Hacı Halis Efendi'yle birlikte okuduk. Ancak o dönem Hocam Amerika'ya gidince biz ortada kaldık, bölüm başkanı olan Prof. Dr. Ahmet Türek Bey'e bağlandık. Kendilerine, ben bitirme tezimi Nazif Bey'den aldığımı ve belli bir aşama kaydettiğimi ve o konuya çalışmak istediğimi bildirince, konuyu kabul etmediler. Kendileri, "*Bir Osmanlıca kitap bulup, ondan üç tane Arapça kökenli kelimeyi çıkarıp, bunların al-Muncid'den ve Ferit Develioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe sözlüğünden anlamlarını bulup karşılaştırarak, aralarındaki anlam kaymalarını saptayacaksın*" dedi. Ben de dediğini yapmak zorunda olduğum için, üzülerek Hocamdan aldığım konuyu bırakmak mecburiyetinde kaldım.

Fakülte bittikten sonra Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü'nde Arapça asistanlığını kazandım. Fakültede de dışarıdan doktora imtihanlarına girerek Arap Dilinden doktora öğrencisi oldum. Tez hocam Nazif Bey'di. Doktora ön çalışması konusu olarak "*H. III. Asırda Edib ve Şairler*" konusunu belirledik. Arapçadan doktora öğrencisi iki kişiydik: ben ve o zaman İslamî İlimler Fakültesi'nde Arapça öğretim görevlisi olan Nasrullah Hacimüftüoğlu Bey. Haftanın belli günlerinde Hocayla doktora derslerimiz olurdu. Ders esnasında bazen tartıştığımız konular da olur, tartışma esnasında Hocanın sesi bazen yükselirdi. Bu durumda ben aradan çekilip Nasrullah Beyle Hocamı baş başa bırakırdım. Ne de olsa ikisi de hocaydı. Zira Nasrullah Bey de İslami İlimler Fakültesi'nde hocaydı, sesi de gürdü. Aralarındaki ilişki de benimle Hocam arasındaki ilişkidenden farklıydı. Ben Hocamın lisanstan itibaren öğrencisi idim... Enstitüde

---

teklifi de benim olumlu cevabım da orada kaldı. Bir daha da kendilerine sormadım, o da hiçbir şey söylemedi. Böylece birinci yarıyı bitti. İkinci yarıyıda da ben İstanbul'a geldim, artık Siirt'e dönmedim. Böylece Hocamın kitaplarını yakından görmek, onlara dokunmak ve öğrencilik yıllarımdan beri içimde taşıdığım merakımı gidermek yine nasip olmadı.

asistanı idim. O ise Hocanın dostu ve hemşehrisiydi. Yeni öğrenci olmuştu. Ben onun kadar hareketli tartışmalara girmeye cesaret edemiyordum.

Hocam, Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü'nde de Arapça derslerine girerdi. Ben de asistanlığını yapardım. Dersi olduğu günler, ben, Hoca uzaktan geliyor, ne olur ne olmaz, gecikirse dersine gireyim diye erkenden gider onun gelmesini beklerdim. Bir gün geç kaldığına şahit olmadım. Onun öğrencisi olmak ve yanında çalışmak bana çok şey öğretti. Hoca derslerini bizzat kendisi verirdi, kendi yerine asistanını gönderdiğine ne fakültede ne de enstitüde şahit oldum. Sadece bir seferinde, sanırım bir sınav görevinden dolayı Erzurum dışına gitmek zorunda kaldığı için, o hafta derslerine ben girdim. Daha sonraki haftalardan birinde Hocanın sınavında ben de gözcü olarak bulunuyordum. O hafta galiba ders ücretleri ödenmişti. Hoca cebinden bir miktar para çıkararak bana uzattı, ben de, kendisine kitap almamı isteyecek sandım. *"Bu ne parası Hocam"* diye sorunca, *"Sen falan hafta benim yerime derse girmiştin, onun ücreti"* demesin mi? *"Hocam olur mu? Ne ücreti, ben alamam"* der gibi oldum, sinirlendi. *"İtiraz etme, tokatlarım ha!"* deyince emre itaat etmekten başka çarem kalmadı. Gayr-ı ihtiyari parayı aldım. Kendilerini çok sever ve ona karşı yanlış yapmaktan da çok korkardım. Kendileriyle telefonda konuşurken bile asistan arkadaşlarım benim Nazif Bey'le konuştuğumu anlarırmış, zira gayr-i ihtiyari önümü iliklermişim. Çalışmamın her aşamasında kendilerine bilgi verirdim, hatta Hocayı çok mu rahatsız ediyorum diye içimden geçirdiğim de oluyordu. Bir gün kendisini sıkça ziyaret etmemden memnun olduğunu ifade ederek, *"Aferin sen bu işi başaracaksın!"* dedi. Mutlu oldum. Doktora ön çalışmam sırasında ödev olarak bana İndex İslamicusta Arap Diliyle ilgili makaleleri tespit edip fişlememi istedi, onu yerine getirdim. Brockelmann'ın GAL ve Supplement'ından yararlanmayı öğrenmemi istedi. *"Hocam o Almanca değil mi? Ben Almanca bilmiyorum"* deyince, sinirlendi: *"Kardeşim bilimsel çalışma yapıyorsun, öğreneceksin"* dedi. Beni o zamanlar Fakültemizde Almanca Hocası olan Prof. Dr. Yusuf Ziya Kavakçı Bey'in eşi Gülseren Hanıma gönderdi. O da, bunları bizim Yusuf daha iyi bilir,

seni ona göndereyim, dedi, beni Yusuf Ziya Bey'e gönderdi. O vesileyle Hocayı da yakından tanıma fırsatı buldum. Onun *İslam Araştırmalarında Usul* adlı eserinin yardımıyla bu sorunu da hallettim. Daha sonraki çalışmalarında da işime yarayacak çok şeyler öğrendim. Hocama hak verdim.

Doktora ön çalışmasını/yüksek lisansı 1982'de tamamladıktan sonra, *"Muhammed b. Ebî Bekr er- Râzî ve Tefsîr-i Garîbi'l- Kur'ani'l- 'Azîm'i"* konusunun doktora tez konusu olarak tespit ettik. Bundan sonra ben, Yüksek İslam Enstitüsü'nün İslami İlimler Fakültesi'yle birleştirip İlahiyat Fakültesi'ne dönüştürülmesi ve o günkü İlahiyat Fakültesi idarecilerinin de bizi kabul etmemeleri üzerine Dokuz Eylül Üniversitesi'ne atanarak İzmir'e gittim; bundan sonraki çalışmalarımıza artık mektuplaşma suretiyle devam ettik. Ben her mektupta, bir önceki mektuptan sonra yaptıklarım hakkında kendilerine bilgi verirdim. O da benim her mektubuma mutlaka cevap verip bazen tavsiye, bazen de benim mektubumun içeriğine göre, tehdit yollu emirlerde bulunurdu.¹² Yaz tatillerinde de görüşmek için randevu alırdım. Yaptığım çalışmaları kendi evlerinde gözden geçirirdik, onayını aldıktan sonra bir başka bölüme geçerdim. Hocam evde yalnız kalırdı. Yenge Hanım ve çocukları İstanbul'da olurdu. Ben İzmir'den geleceğim günü kendilerine daha önceden bildirdiğim için Erzurum otogarına vardığımda, sabit telefondan hemen arardım. *"Hocam ben geldim"* deyince, Hoca, "24 saatlik bir yoldan çocuklarla birlikte geldin, yorulmuşundur. Bugün dinlen yarın gelirsin" der diye beklerdim. Fakat Hocam öyle yapmaz: *"Hoş geldiniz, hemen gel biraz okuyalım"* derdi. Ben de başka bir şey söyleyemezdim. Hanımı ve çocukları biraderler köye götürürler, ben Hocamın yanına uğrar akşama kadar çalışmalarımı gözden geçirirdik. Ertesi gün de istediği saatte gelirdim. Yazdığım metinleri ben okurdum, o da dinlerdi, bazen aferin iyi olmuş der, bazen de kızar, ayağa kalkar, odada dolaşır: *"Ne bu kardeşim, böyle olur mu? Düzelt bunu"* derdi. Ben de bazen niçin öyle yazdığının

¹²Hocamın kendi el yazısıyla bana yazdığı o mektupları yıllarca sakladım, İzmir'den İstanbul'a taşınırken o mektuplara ne oldu bir türlü bulamadım. İnşallah ileride onlara bir yerde muttali olursam yayınlayacağım.

sebebini açıklar, kendilerini ikna etmeye çalışırdım, bazen de, “*Tamam Hocam, öyle yapayım*” derdim. Yaptığım her çalışmayı mutlaka inceler, onayladığı konuyu savunma esnasında jüri üyelerine karşı kendileri de savunurlardı. Altı yüz sayfalık doktora tezimin Türkçe araştırma kısmını tamamen beraber okuduk, onayını aldım. Arapça tahkik kısmını da kısmen incelediler, devamını da İzmir’de beraber çalıştığımız Prof. Dr. Muharrem Çelebi Bey’le okumamı ve onun onayını almamı istediler. Ben de aynen öyle yaptım. Tez savunmam çok rahat geçmişti. Nazif Bey’le çalışmak büyük bir şanstı, zira çalışma esnasında ilgilenir, hiçbir eksikliğe göz yummaz, ilmî kurallardan asla taviz vermez, sonunda, savunma esnasında öğrencisini, gerekirse kendisi savunur, yalnız bırakmazdı.

Hocam, yasalara son derece saygılıydı; yasaları bilir, uyar ve uyulmasını da isterdi. Kim yasaya aykırı bir iş yapmaya kalkışır, onun karşısına hiç çekinmeden çıkardı. Bir ara fakülte yönetim kurulu üyesiydi. Dekanlığın bazı kararlarına karşı nasıl mücadele ettiğini yakinen müşahede etmişimdir. Bir iki defa ben odasında bulunurken imzalaması için kendisine görevli memur tarafından getirilen evrakı inceledikten sonra, “*Bu ne kardeşim, bu yasaya aykırı, böyle olmayacaktı*” diye çıkışınca, memurun, “*Efendim, Dekan bey gönderdi, imzalamanızı istiyor*” demesi üzerine, sinirlendi, “*Burası Dekanın babasının yeri mi?*” dedi ve hemen kâğıdı eline alarak doğru dekanlık makamına gitti.¹³

Son sınıfta bitirme sınavlarına giriyorduk, bütün hocalarımız sınav salonunda bulunurlardı. Bir dersin sınavında bütün soruları cevapladım. Sorunun biri iki şıklıymış her nasılsa fark edememişim, kâğıdımı teslim ettim, sınav salonunun kapısına çıkınca arkadaşların falan sorunun ikinci şıkkı nasıldı, demeleri üzerine. Ben, “*Ne diyorsunuz, o sorunun ikinci şıkkı da mı vardı?*” dedim ve hemen geri döndüm, Hocam da kapıya doğru geliyor ve bizi görüyordu, “*Hocam kusura bakmayın, ben bir sorununun ikinci şıkkının olduğunu fark edememişim, kâğıdımı alabilir miyim*”,

---

¹³Arkadaşlar arasında anlatıldığına göre biz fakülteye gelmeden önce yine böyle bir durumda, evrakı sinirle eline alıp hızla dekanlık makamına girerken, hoca cam kapıyı fark edememiş, kapıya çarpınca cam kırılmış. Bundan dolayı kendisine “*Cam delen Nazif*” lakabını takmışlardı.

diyecektim ki, cümlemleri tamamlamaya fırsat vermeden "*defol!*" diye öyle bir bağırırdı ki, ben neye uğradığımı şaşırırdım, hemen salonu terk ettim, hâlâ sesi sanki kulağımda.

Hocam lojmanlarda otururdu, fakülteye yürüyerek gelirdi. Arabası vardı, ama kullanmazdı, neden arabayla gelmediğini sorduğumuzda: "*Arabayla beş dakikada, yürüyerek yedi dakikada geliyorum, niye kullanayım?*" demişti.¹⁴ Lojmanlardan fakültelere doğrudan giden bir yaya yolu vardı. Sonradan İlahiyat Fakültesi ağaçlandırma bahanesiyle o yolu bir çitle kapatmıştı. Artık yaya yürüyenlerin, aşağıdan dolaşarak arabaların yolundan fakültelerine gitmelerini isteyince, diğer hocalar ve personel istemese de buna uydular, Hocam hariç: "*Burası bizim yolumuz, burayı kapatamazsınız, illa da bahçe yapacaksanız, yaya yolunu açık bırakın diğer kısmı çitle kapatın*" diye itiraz etti. Çitin üzerinden atlayarak eski yoldan gidip gelmeye başladı. Fakülte Sekreteri Ferit Bey de Hocayla inatlaştı. Basına haber verdi, Hocayı caydırmak için gazetecilere çitten atlarken resmini çekmelerini istedi. Hürriyet gazetesi Hocamın çitten atlarken bir ayağı dışarıda birisi içerde olduğu halde resmi çekmiş ve altına da "*Profesörün inadı*" yazısını yazmıştı. Hocam bütün bunlara aldırmadı, bu yasal değil diyerek hem kendi hakkını, hem de diğer personelin hakkını savundu, sonunda fakülte dekanlığı geri adım atarak çiti açıp orayı yaya yolu şeklinde düzenlediler.

Hocam, kendisini üniversite camiasına olduğu gibi kabul ettirmişti. Onun âlimliği yanında dindarlığı ve dürüstlüğü de herkes tarafından kabul edilmişti. Kimse de ona karşı bu tutumundan dolayı cephe almazdı. Çünkü bu haksızlık olurdu. O, Mevlana'nın dediği gibi, olduğu gibi görünen ve görüldüğü gibi olan bir insandı. Nitekim Fakülte Dekanımız Rahmetli Prof. Dr. Kaya Bilgegil Bey'in yazdığı *Edebi Bilgiler* kitabında verdiği

¹⁴Prof. Dr. Ahmet Suphi Furat Bey diyor ki: Hafız Kadir Polat Bey'e sohbet gidecektik. Nazif Bey beni arabasıyla gelip lojmandan aldı. Yolda Yusuf Ziya Kavakçı Bey'in lojmanına uğradık. Zili çalıp onu da çağırdı. Yusuf Ziya Bey aşağı inip de, arabayı Nazif Bey'in kullandığını görünce, "benim bir işim vardı" dedi, eve çıktı ve bir daha aşağı inmedi. Biz biraz bekledik inmeyince ikimiz gittik. Daha sonra Yusuf Bey'e, o gün niye öyle yaptığını sorunca, arabayı Nazif Bey'in kullandığını görünce korkup, bizimle gelmediğini söyledi.

örnek cümlelerden birisi "Nazif dindardır" şeklindedir. Yıllar sonra İzmir'de görüştüğüm Atatürk Üniversitesi'nin uzun yıllar rektörlüğünü yapmış olan Prof. Dr. Hurşit Ertuğrul Bey bana, Erzurum yıllarından bahsederken hem üzüldüğüm hem de sevindiğim iki şey söyledi: *"Üniversitede fakülteler arasında birbirlerini en çok şikâyet edenler İslamî İlimler/İlahiyat Fakültesi hocalarıydı"* ve ardından da ekledi *"Ama senin hocan Nazif Bey çok dürüst bir insandı."*

Doktoramı bitirdikten sonraki yaz tatilinde (1987) Erzurum'a geldiğimde Hocamı ve bölümdeki diğer hoca ve arkadaşlarımı, köyümüz, Merkez Umudum köyünde bir mesire alanı olan Karur mağarasına piknik yapmaya davet etmiştim. Hocamla beraber baş başa dağa tırmandık. Bana yazın ne yapacaksın diye sordu. Ben de, *"Hocam, hanımı ve çocukları burada bırakıp İzmir'e döneceğim. Çünkü orada Kestane Pazarı Kur'an Kursunda bu yaz Arapça dersleri vereceğim"* dedim. Hiç beklemediğim bir karşılık verdi, *"Hanımını burada bırakma, sen nerede hanımında orada olsun. Bak ben hanımı bir defa İstanbul'a bıraktım, daha getiremiyorum"* dedi. Anladım ki Hocam yalnız kalmaktan mutlu değildi, üzüldüm.¹⁵ Ben de bundan sonra Hocamın nasihatine hep uymaya çalıştım.

1983 yılı Mart-Temmuz dönemi. Burdur'da vatanî görevimi yaparken Arap Dili Bölümü'nde asistanlık sınavı açıldı. Ben de izin alarak gelip o sınava katıldım. Bölüm başkanı Prof. Dr. Ahmet Savran'dı. Hocamı sınav jürisine almamışlardı. Jüride Prof. Dr. Ahmet Suphi Furat Bey vardı. Sınavım çok iyi geçmişti. İki kadro ilanı vardı. İkisi Ahmet Bey'in, ikisi de Nazif Bey'in öğrencisi olmak üzere dört kişiyi kazanmış ilan ettiler. Ama ne olduyse hiçbirimizin atamasını yapmadılar. Asker dönüşü bölüm başkanına uğradım. *"Hocam bu ne demek, niçin atamamızı yapmadınız"* diye sorunca, *"Hüseyin sen dekanlığa bir dilekçe ver, benim durumumun*

---

¹⁵Bu durumu daha sonra arkadaşlarla paylaştım, yengemizin Hocamızı yalnız bırakmaması konusunda ne yapabiliriz, dedim. Onlar da bana şunu anlattılar, yenge hanım Erzurum'dayken arkadaşlarımızdan Mehmet Vanlıoğlu Bey'in hanımı kendilerine bu durumu aktarmış ve: *"Yenge burada kalsanız, İstanbul'a gitmeseniz "* deyince, o da: *"Burada kalsam ne olacak, Nazif kitaplardan başını kaldırıp yüzüne bakmaz ki..."* demiş.

yeniden görüşülüp atamamın yapılmasını istiyorum de" dedi. Ben de öyle yaptım. Ama yine sonuç değişmedi.¹⁶ Nazif Bey'e uğradığımda üzüntüyle bana şunu söylemişti: "*Hüseyin, senin tek suçun(!) Nazif'in öğrencisi olmandır.*"

Hocam Kırıkkale'ye gidince beni birkaç defa aradı, yanına çağırды. "*Hüseyin Bey, gel burada bölümü beraber kuralım, ben bölümü sonunda sana teslim edeceğim*" dedi. Ama ben o zaman İzmir'e yerleşmiştim, çocuklar okula gidiyorlardı, Fakültemde hazırlık sınıfı koordinatörü idim, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı Başkanı Hocamız Muharrem Bey de hasta olduğu için bütün işler benim üzerimdeydi, onu da yalnız bırakamazdım... Bütün bunları kendisine anlattığımda Hocam da bana hak verip beni bağışladı. Bundan sonraki ilişkilerimiz yazın Hocamın İstanbul'a geldiği zamanları benim de İstanbul'da bulunduğum zamana denk getirebilirim kendisiyle görüşmekle sınırlı kaldı, maalesef çok fazla da görüşemedik.

Marmara İlahiyata atandıktan sonra da onun sağlığı bozulmuştu. Hocamın hafta sonları Beyan Yayınları'nda İhsan Süreyya Bey'in bürosunda bazı dostlarıyla bir araya geldiklerini öğrendim. Bir iki defa gittim, fakat Hocam hasta olduğu için gelemediler. İhsan Süreyya Bey: "*Hüseyin, Hocan artık her hafta gelemiyor, geldiği zaman ben sana haber veririm, gelir görüşürsün*" dediler. Sağ olsun, bu vesileyle birkaç defa orada görüştük, toplantı sonrası kendisini tramvaya kadar uğurladım. Eve kadar götürmeme müsaade etmediler. Daha sonra da hastalığı iyice ağırlaştı. Telefonlara cevap vermiyordu. Oğlu Sakıp Bey'den haber alıyordum. Beylikdüzü Devlet Hastanesi Palyatif Bakım Servisi'nde yatarken birkaç defa ziyaretine gittim. Ama artık ne konuşması ne de tanınması mümkün değildi. Onu öyle görmek bizleri de çok üzüyordu. Uzun süre orada yattı.

---

¹⁶Sonradan öğrendiğime göre, bana yol gösteren bölüm başkanı, Prof. Dr. Ahmet Savran Bey, dekanlığı arayarak dilekçeme eski karara uyulması yönünde cevap verilmesini, yani kabul edilmemesini istemiş. Gerçeği öğrendiğimde de kendilerini mahcup etmemek için: "*Hocam, niye böyle yaptınız*" diye de bizzat sormadım. Ben de ondan sonra İzmir'e atandığım için Erzurum'dan ayrıldım.

Geçen yıl (11 Haziran 2018) Ramazan ayının Kadir gecesinde yeryüzüne inen melekler, sabaha doğru (saat: 2.40'ta) göklere çekilirken, inandığı ve o imanının gereği ömür boyu, hiç sapmaksızın istikamet üzerine kendisine itaat ettiği Yüce Rabbi'nin emriyle, "O, Rabbinden; Rabbi de ondan razı olarak", Hocamın ruhunu da beraber alıp götürdüler. Yakınları, arkadaşları ve öğrencileri olarak bizlere de Beylikdüzü Fatih Sultan Mehmet Camii'nde ikindi namazını müteakip, sade bir törenle cenaze namazını kılarak İstanbul Beylikdüzü Gürpınar'daki Eski Mezarlıkta toprağa verdik. Allah mekânını cennet eylesin! Amin.

Eserleri

Hocamız sıradan bir akademisyen değildi, bir âlim ve fikir adamıydı. İlkeli ve tavizsizdi. Hurafe, bidat vs. şeylere karşı aşırı hassasiyet gösterirdi. Kur'an ve sahih sünnete uygun yaşamaya çalışır, İslâmî alanda yazdığı çalışmalarını da bunlara dayandırır. Çok çalışan ve araştıran, prensip sahibi, dürüst, kararlı ve vefalı bir kişiliğe sahipti. Kendisinden daha çok ülkenin ve ümmetin meselelerini düşünürdü. Doğru dilleri, edebiyatları ve ilahiyat alanında yazdığı eserler, makaleleri ve ansiklopedi maddeleriyle -ki bazıları bir makale seviyesindedir- alanında tartışmasız otoriteydi, şöyle derdi: "İslamî bakış açısı bilgi, özgürlük ve sorumluluktan oluşur."¹⁷ Kendisini ilmî çevrelerde hoca olarak kabul ettirmişti. Erzurum'da arkadaşlar arasında: "Fakültede profesörler çok, ama hoca iki tane var: Biri Nazif Şahinoğlu diğeri Orhan Okay" denirdi. Hocamın konuştukları ve yazdıkları önemsenir ve itibar görürdü. Çalışmaları arasında göreceğimiz, ansiklopedilerde yayınlanmamış, bazı ansiklopedi maddeleri muhtemelen ansiklopedi yayın heyetlerinde bulunan arkadaşlarla arasında çıkan anlaşmazlıktan dolayı Hocam tarafından yayınlamaktan vaz geçilen maddelerdir. Çünkü o mükemmeliyetçiydi. Yazdığı bir konuyu en ince teferruatına kadar araştırır, ne ve ne kadar yazılacaksa öyle yazardı, bu nedenle yazdıklarına müdahaleyi de kabul etmezdi.

---

¹⁷Makaleler ve Hatıralar, Beyan Yayınları, İstanbul, 2017, s. 353

Hocamın, her biri alanında genç nesillere örnek olan, çalışmalarını dört başlık altında toplayabiliriz:

a. Tezleri:

Doktora tezi: Alau'd- Devle-yi Simnâni'nin Hayatı, Eserleri, Kelam Telakkisi, Tasvvufî Görüşleri ve Beyânu'l- li Ehli'l- İkân Adlı Eserinin Edisyon Kritiği, 1966 (Prof. Dr. Ahmet Ateş yönetiminde İstanbul Üniversitesi'nde yaptı).

Doçentlik çalışması: Sa'di-yi Şîrâzî ve İbn-i Teymiyye'de Fert ve Cemiyet İlişkisi, 1973.

Profesörlük takdim tezi: Nuvîdi-yi Şîrâzî ve Salâmân u Absal'ı, Erzurum, 1983.

b. Ders Kitapları:

Farsça Grameri Sarf Nahiv, (1997), İstanbul: Kitabevi.

Eski harflerle basılmış Farsça dilbilgisi kitapları kataloğu, (1989), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları (*Sadi Çögenli'yle ortak çalışma*).

Farsça Modern Metinler, (1990), Ankara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, (*Mehmet Vanlıoğlu'yla ortak çalışma*).

Farsça klasik metinlerden seçmeler, (1990), Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, (*Mehmet Vanlıoğlu'yla ortak çalışma*).

c. Makaleleri:

Sa'di-yi Şîrâzî'de Tasavvuf, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel sayısı, Fasikül: 1; sayı: 10; cilt, 15; Ayrıca gözden geçirilerek, M. Nazif Şahinoğlu, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 93-107.

Sa'di ve İbn-i Teymiyye'de Hürriyet Problemi, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, sayı: 8; cilt, 15; Ayrıca gözden geçirilerek, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 107-123.

Osmanlı Türklerinde İlim, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 125-138.

İslam'da Tasavvufun Yeri, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 139-149.

İslam'da Hâkimiyet, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 151-161.

İkbalde Din ve Devlet İlişkileri, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 163-174.

Seyyid Kutup'da “Cihad” ve “Silm” Kavramları, Makaleler ve Hatıralar, Beyan Yayınları, İstanbul, 2017, s. 175-190.

Hz. Peygamber'e Şâri ‘ Denilir mi? Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 191-208 (Bu makale daha önce 1-2 Kasım 1977 de Türkiye Diyanet Vakfı'nın düzenlediği Kur'ân ve Sünnet Sempozyumunda tebliğ olarak sunulmuş, 1999'da İstanbul'da yayınlanmıştır, s. 71-89).

İçtihad, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 209-248 (Bu kapsamlı makale daha önce Soruşturma 3 Fıkıh İçtihat, adlı kitapta yayınlanmıştır. (1988), Ankara: Sor Yayıncılık, XIII, 189-236).

Şurâ'ya Bir Bakış, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 249- 270 (Bu çalışma da daha önce İslamî Yönetimin Temeli Şûrâ, adlı kitapta yayınlanmıştır. (1992), İstanbul: Vefâ yayıncılık, s.75-113).

Gerekli Bir Tartışma: Cennet, Ateş'in de Tekelinde Değildir, Prof. Dr. Süleyman Ateş Bey'in “Cennet Kimsenin Tekelinde Değildir” başlıklı yazısına cevaben yazmıştır. Kitap Dergisi, Mayıs 1990, sayı 39, s. 16-21 de yayınlanmıştır. *İslamî Araştırmalar* Dergisi Hocamızın ısrarlı taleplerine rağmen bu yazıyı yayınlamamıştır. Bkz. Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s.294-306.

Cennet Sadece Allah'ın Tekelindedir, Girişim Dergisi, Temmuz 1990, sayı 58; s. 60-67; Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 307-325.

Demek Peygambere İttiba Tevhid'in Şartı Değilmiş (1), Girişim Dergisi, Ağustos 1990, sayı 59; s. 36 -41; Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 326-341.

Demek Peygambere İttiba Tevhid'in Şartı Değilmiş (2), Girişim Dergisi, Eylöl 1990, sayı 60; s. 48 -52; Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 342-352.

Abdulaziz ed-Debbâğ ve Bazı Tasavvufi Görüşleri, Atatürk Üniversitesi Fen- Edebiyat Faköltesi Dergisi, sayı 17, s. 101-106; Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 371-376.

İslâmî Gençlik, Girişim Dergisi Erzurum Temsilcisi Mahmut Balcı'nın kendileriyle yaptığı bir röportajdır. Bkz. Girişim Dergisi, yıl, 5, sayı 50, Kasım 1990; Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 353-368.

Bâyezid-i Bistâmî: Düşünceleri ve Tasavvufi Görüşleri, Atatürk Üniversitesi Fen- Edebiyat Faköltesi Dergisi, sayı 20, s. 175-189; Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 417-428.

Nâsır-ı Husrev, Atatürk Üniversitesi Fen – Edebiyat Faköltesi Araştırma Dergisi, cilt, 15, s. 133-153; Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 487-508.

Zühd, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 613-647.

d. Ansiklopedi Maddeleri:

Te'vîl, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 271-275 (MEB İslam Ansiklopedisine yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. a.g.e., XII/1, 215-217).

Unsur, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 276-279 (MEB İslam Ansiklopedisine yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. a.g.e., XIII, 40- 41).

Ummu'l- Kitâb, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 280-283 (MEB İslam Ansiklopedisine yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. a.g.e., XIII, 108-109).

Vird, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 284-288 (MEB İslam Ansiklopedisine yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. a.g.e., XIII, 318-320, İstanbul 1986)

Vitr, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 289-293 (MEB İslam Ansiklopedisine yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. a.g.e., XIII, 320-322, İstanbul 1986).

Abdülhâlik Gucdevanî, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Örnek Fasikül, s. 117-118; Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 377-379.

Abdulkâdir-i Gîlânî, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 380-388.

Abdulkerîm el- Cîlî, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1, 250; Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 389-390.

Alauddevle-i Simnânî, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, II, 345-347; Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 391-396.

Attâr Ferîduddîn, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, IV, 95-98; Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 397-403.

Bahâuddîn Nakşbend, İslamî Bilgiler Ansiklopedi, İstanbul, 1981, I, 302-306; Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 404-410.

Bahâuddîn Veled, İslamî Bilgiler Ansiklopedi, İstanbul, 1981, I, 306-309; Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 411-416,

Cemaleddîn-i Afgânî, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 429-448.

Fuzûlî, Muhammed (Mehmed), Dergâh Yayınlarının çıkardığı Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi için yazmıştır (III, 249- 258); Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 449- 462.

Kemâl-i Hocendî, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 463-464.

Mevlânâ, Dergâh Yayınlarının çıkardığı Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi için yazmıştır (VI, 298- 311, İstanbul 1986); Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 465-486).

Unsurî, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 509-524 (MEB İslam Ansiklopedisi için yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. XIII, 41-49).

Vahşi-yi Bâfkî, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 525-530; (MEB İslam Ansiklopedisi için yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. XIII, 145-148).

Reşiduddin-i Vatvât, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 531-541; (MEB İslam Ansiklopedisi için yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. XIII, 235- 240).

Vefâ ve Vefâ'î, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 542-549; (MEB İslam Ansiklopedisi için yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. XIII, 253 -256).

Zahîr-i Fâryâbî, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 550-558; (MEB İslam Ansiklopedisi için yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. XIII, 451-455).

Zeyneb Bint Muhammed, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 559- 562; (MEB İslam Ansiklopedisi için yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. XIII, 554-555).

Zuhûrî, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 563-569; (MEB İslam Ansiklopedisi için yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. XIII, 626-629).

Zülâlî, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 570-575; (MEB İslam Ansiklopedisi için yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. XIII, 647-649).

Ahkâmu'l- Kur'ân, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 576-577; (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi için yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. I, 552-553).

Dîvbend, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, 578-582.

Ahlâk-ı Celâlî, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 583-584; (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi için yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. II, 16).

Ahlâk-ı Muhsinî, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 585-586; (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi için yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. II, 17).

Ahlâk-ı Nâsirî, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 587-588; (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi için yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. II, 18)

Ahlâku'l Eşrâf, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 589-590; (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi için yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. II, 18-9).

Ma'ârif, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 591-594.

Mesnevî, Dergâh Yayınlarının çıkardığı Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi için yazmıştır (VI, 282- 288, İstanbul 1986); Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 595- 604).

Vâmık ve 'Azrâ, Makaleler ve Hatıralar, (2017), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 605-612; (MEB İslam Ansiklopedisi için yazdığı ansiklopedi maddesidir. Bkz. XIII, 190-194).

Hocamın emekli olduktan sonraki bir fotoğrafı

Uzun süre üzerinde çalıştığı en kapsamlı kitabı ve Doçentlik çalışması